

СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті здійснено спробу розкрити сутність понять “творча самореалізація”, “педагогічна творчість”; висвітлено філософські, педагогічні та психологічні погляди на проблему; визначено компоненти перевірки готовності до творчої самореалізації; доведено важливість і необхідність формування готовності майбутнього вчителя початкової школи до творчої самореалізації в професійній діяльності.

Ключові слова: майбутній учитель початкової школи, особистість, педагог, педагогічна творчість, саморозвиток, самореалізація, творча активність, творча самореалізація, творчість.

Сучасні зміни в системі освіти та суттєві трансформації в політичній, соціальній, духовній, економічній сферах життєдіяльності вимагають від особистості швидких та конструктивних дій з особистісного й професійного самовдосконалення. Саме через систему освіти відбувається взаємозв'язок суспільства з різними верствами населення, формування особистості орієнтоване на соціальні очікування та потреби державного замовлення.

Державною національною програмою “Освіта” (Україна XXI століття) визначені основні шляхи відродження національної системи навчання, серед яких пріоритетного значення набувають: постійне духовне самовдосконалення, творча самореалізація, задоволення інтелектуально-культурних потреб особистості, підвищення професіоналізму педагогічних кадрів, формування здатності вчителів динамічно реагувати на запити громадського життя й виклики часу, забезпечення оволодіння ними передовими освітніми технологіями, які сприяють усебічному розвитку особистості школяра.

Зміни в системі професійної освіти повинні сприяти формуванню компетентної, творчої, креативної, кваліфікованої, теоретично, практично, методично підкутої особистості вчителя початкових класів.

Актуальність порушеної в статті проблеми є наслідком необхідності та потреби вищих навчальних закладів у формуванні особистості майбутнього вчителя, здатного реалізувати вищезазначені шляхи відродження освіти, формувати творчу особистість учня; вчителя, здатну до самокритики, самоаналізу, самоконтролю.

Мета статті – розкрити сутність формування готовності майбутніх учителів початкових класів до творчої самореалізації в професійній діяльності.

Проблема творчої самореалізації порушена в багатьох сучасних наукових працях. Психологічні засади професійного формування майбутнього педагога досліджували Г. Балл, І. Бех, В. Бодров, С. Максименко, В. Моргун, В. Панок, В. Рибалка, Б. Теплов та ін.

Особливості професійної та педагогічної освіти розглядають О. Біда, Г. Васянович, О. Дубасенюк, В. Євтух, І. Зязюн, С. Лісова, Н. Ничкало, А. Нісімчук, Л. Онищук, Г. Яворська та ін.

Значення фахової компетентності майбутнього вчителя як передумови його майбутнього професіоналізму підкреслено в педагогічних працях І. Зязюна, Л. Масол, О. Отич, Г. Петрової, О. Рудницької, Л. Хомич, Г. Фешиної, О. Шевнюк та ін.

Питання змісту, методів та засобів професійної підготовки всебічно висвітлено А. Алексюком, В. Бондарем, О. Горською, А. Капською, М. Шкілем, О. Ярошенко та ін.

На сучасному етапі освіти дуже гостро постає проблема творчого розвитку особистості загалом та формування професійно-творчої особистості, зокрема творчого вчителя початкової школи.

Формування творчої особистості, творчо налаштованого студента, майбутнього педагога початкової школи є передумовою подальшого формування та розвитку творчої особистості кожного учня, спроможного до самоаналізу, саморозвитку й самореалізації в навчальному процесі та у житті. Для індивідуального розвитку особистості необхідні “свобода й незалежність, а необхідність адаптації до соціального середовища і прагнення до незалежності породжують потребу в соціальній творчості” [3, с. 21]. Саме через творчість простежуються можливі вияви індивідуальності людини, бо “творчість – це боротьба з усім хворобливим, творчість – це прояснення і душевне очищення, катарсис” [4, с. 5].

Творчість є істинною сутністю людини, джерелом розвитку та прогресу суспільства. Вільна творча самореалізація особистості є запорукою її успішної адаптації та інтеграції, здійснення нею свого призначення. На нашу думку, основною причиною невдоволеності, розчарувань, проблем із навчанням, уповільнення руху до саморозвитку й самореалізації в подальшій професійній діяльності є нереалізованість студентом себе, власної індивідуальності, неповторності, унікальності.

Поняття педагогічної творчості включає в себе творчу педагогічну діяльність учителя й творчу навчальну діяльність учня в їхній взаємодії та взаємозв'язку. Педагогічна творчість – це особистісно орієнтована розвивальна взаємодія вчителя та учня, яка зумовлена певними психолого-педагогічними умовами й забезпечує подальший творчий розвиток особистості та рівня творчої діяльності вчителя.

Дослідник Л. Рувінський визначає педагогічну творчість як пошук учителем нових рішень, постановку нових завдань, застосування нестандартних прийомів діяльності. У зв'язку із цим І. Зязюн зазначав: “Педагог має справу з конкретними людьми: дітьми свого класу, школи, іншого закладу, проте його завдання не лише особистісне, а й суспільно зумовлене – підготовка підростаючого покоління до активної участі в житті суспільства. Чому суспільство змушене відкривати школи, тримати армію вчителів? Для того, щоб нові покоління могли включитися у різні сфери життя (роз-

вивати науку, мистецтво, виробляти продукцію, поширювати досвід). Саме тут, в освіті, у згорнутому вигляді діти проходять попередній шлях людства і засвоюють ті результати, яких воно досягло впродовж тисячоліть” [1].

Від студентів педагогічних навчальних закладів очікується прояв власних якостей та здібностей у напрямі майбутньої професійної діяльності в поєднанні з якісним оволодінням і використанням теоретичного та практичного матеріалів, постійне вдосконалення й розширення діапазону власних знань, умінь та навичок, творче використання їх під час навчання й практичної діяльності.

Процес оволодіння професією повинен мати безперервний, послідовний, цілеспрямований характер. Постійна робота студентів у такому режимі є підґрунтям до формування готовності до творчої самореалізації в майбутній професійній діяльності.

Під формуванням готовності до творчої самореалізації майбутнього вчителя молодших класів розуміють інтегративне утворення, до складу якого входять: знання про загальні естетичні закономірності й категорії; психолого-педагогічні особливості розвитку особистості, технологічні аспекти викладання; розвиток здібностей естетично сприймати, оцінювати дійсність; орієнтування в естетичних цінностях, сформованість естетичних поглядів, смаків, інтересів, потреб, ідеалів; естетичні мотиви вибору видів діяльності, прагнення до самореалізації; професійну підготовленість до викладацької діяльності в молодшій школі.

Поєднання індивідуальних можливостей та правильно організованого процесу освіти приведе до формування особистості студента, майбутнього вчителя початкових класів, спроможного до самоаналізу, синтезу, всебічного розвитку, самовдосконалення, самоконтролю, самонавчання, самореалізації.

Цілісний процес самореалізації вчителя передбачає розвиток найяскравіших сторін особистості, які є основою професійних якостей і відображають захоплення, нахили, інтереси, потреби, їхня реалізація викликає почуття задоволення й оптимізму, а прояв індивідуальних творчих сил стає саморозкриттям, самовираженням.

Носієм педагогічної творчості є вчитель, який стоїть біля витоків розвитку особистості кожної людини. Саме вчитель значною мірою супроводжує й надихає творчий розвиток людини в найбільш сензитивні до педагогічного впливу періоди її життя. Метою та результатом педагогічної творчості є творчий розвиток учнів, що передбачає поступове формування в учнів здатності до творчості – інтегральної якості особистості, що об’єднує спрямованість і мотиви, творчі вміння й психічні процеси, характерологічні якості особистості, які забезпечують успіх у творчості та підносять діяльність людини до творчого рівня [5, с. 11].

Свого часу В. Сухомлинський писав: “Працю вчителя ні з чим не можна ні порівняти, ні зіставити. Ткач уже через годину бачить плоди своєї роботи. Сталевар через кілька годин радіє з вогненного потоку металу.

Хлібороб, сіяч через кілька місяців милується колосками і жменею зерна, вирощеного в полі... А вчителів треба працювати роки, щоб побачити предмет свого творіння, буває минають десятиріччя і ледве-ледве починає позначатися те, що ти замислив... Учитель зобов'язаний – перед суспільством, перед батьками – працювати тільки правильно, тільки добре...” [6, 341].

Для формування кваліфікованого вчителя та творчої особистості необхідно формувати й розвивати в студента педагогічної спеціальності інтерес до професії вчителя, професійно-педагогічну спрямованість особистості, наявність та прояв педагогічного покликання, педагогічні нахили, пізнавальну спрямованість, педагогічну культуру, педагогічну майстерність, професійно-педагогічну компетентність, спеціально-педагогічну компетентність, соціально-психологічну компетентність, педагогічні здібності (дидактичні, організаторські, комунікативні, експресивні, перцептивні, сугестивні, науково-пізнавальні, емоційна стійкість, спостережливість, педагогічний оптимізм), професійно-педагогічний потенціал, педагогічні техніки, педагогічну творчість.

Творчий педагог – це, насамперед, дослідник, якому притаманні такі особистісні якості: наукове педагогічне мислення, певна дослідницька сміливість, критичний аналіз і підхід до розв'язання педагогічних завдань, розвинена педагогічна інтуїція, потреба у професійному самовдосконаленні, розумному використанні передового педагогічного досвіду тощо.

Формуванню творчої активності, яка буде передувати творчій самореалізації студента під час професійної діяльності, сприяють участь у лекційних заняттях, практичних заняттях, відвідування та проведення круглих столів, диспутів, дискусій, проведення творчих вечорів, участь у дослідницько-пошуковій діяльності, знайомство з інноваціями педагогічного процесу в школі та інших навчальних закладах.

У процесі підготовки вчителів початкової школи необхідно враховувати особливості індивідуальності та риси творчої людини, серед яких: спрямованість на самореалізацію, де проявляються духовно-естетичні якості особистості; бажання досягнути мети, коли творчість є сенсом життя; самостійність і незалежність думок та суджень; відкритість і щирість особистості, її аутентичність; оригінальність вирішення проблеми при створенні художнього образу, ініціативність і гнучкість особистості; віра у власні сили і їх адекватна оцінка; високий рівень рефлексії, самокритичність і критичність у судженнях; відкритість досвіду, сприйняття незвичайного, нового, оригінального в навколишньому світі й передача власного ставлення до світу [2, с. 77].

Сучасний учитель повинен володіти певними технологіями та підходами. Завдання професійної освіти – надати студентам – майбутнім учителям початкової школи інформацію та відповідний рівень оволодіння особистісно орієнтованим підходом, технологією співпраці та розвивального навчання, проблемним, пошуковим, творчим підходами на основі активізації мисленнєво-аналітичної діяльності учнів, технологією на основі гу-

манізації та демократизації відносин, інформаційними системами й технологіями, проведенням роботи з матеріалами ЗМІ. Усе це сприятиме творчому розвитку майбутнього вчителя, його самореалізації під час навчального процесу й оволодіння професією.

На наш погляд, важливим є розгляд та формування в студентів різних рівнів творчої педагогічної діяльності. С. Сисоєва визначає чотири рівні:

- репродуктивний;
- раціоналізаторський;
- конструкторський;
- новаторський.

Репродуктивний рівень: вчитель, працюючи на основі вироблених до нього методик, рекомендацій і досвіду, вибирає ті, які найбільше відповідають конкретним умовам його праці та індивідуально-психологічним особливостям учнів.

Раціоналізаторський рівень: вчитель на основі аналізу свого досвіду, конкретних умов своєї педагогічної діяльності вносить корективи у свою роботу, вдосконалює, модернізує деякі елементи існуючих рекомендацій, методик, досвіду відповідно до нових завдань, які виникають у конкретних умовах.

Конструкторський рівень: вчитель на основі власного досвіду, самоаналізу власної діяльності та знань психолого-педагогічних особливостей кожного учня й учнівського колективу в цілому, використовуючи існуючі методики, рекомендації та передовий досвід, конструє власні варіанти вирішення педагогічних проблем, прагнучи до найоптимальнішого їх розв'язання.

Новаторський рівень характеризується тим, що вчитель підходить до вирішення педагогічних проблем на принципово нових засадах, які відрізняються новизною, оригінальністю та високою результативністю.

Визначити готовність студентів до педагогічної творчості та до творчої самореалізації в професійній діяльності можна за наявності в майбутніх учителів початкової школи знань сучасної педагогічної та психологічної теорії, знань особистісно орієнтованих технологій розвитку й виховання творчої особистості, дидактичних знань щодо організації навчально-виховного процесу, спрямованого на творчий розвиток його суб'єктів, знань форм і методів стимулювання творчої діяльності учнів.

Володіння студентами технікою педагогічного оцінювання розвитку творчих якостей учнів, вміння реалізовувати особистісно орієнтовану розвивальну взаємодію з учнями; вміння проектувати й керувати навчально-пізнавальною діяльністю учнів під час практики; здатність до систематичного самоаналізу навчально-професійної діяльності, комунікативні навички щодо здійснення творчої взаємодії з учнями, студентами, педагогами, наявність настанови на творчий професійний пошук і досягнення ефективних результатів у творчій взаємодії з учнями в конкретних умовах педагогічної праці; емпатія та любов до дітей; педагогічна спостережливість; розвинутість творчого професійного мислення; винахідливість, творча уява та інтуїція; прагнення до самореалізації в професійній діяльності.

Видатний педагог В. Сухомлинський зазначив: “Щоб дати дітям іскринку знань, вчителю потрібно ввібрати ціле море світла” [6]. Без наявності власного бажання студента та самостійної творчої роботи в напрямі професійного становлення й досягнення високих результатів під час майбутньої професійної діяльності, процес та зміна системи освіти, навчання, підбір кваліфікованих педагогів, форм і методів навчання не приведуть до потрібних, високих результатів.

Висновки. Таким чином, сприяння самореалізації студентів є своєрідною вірою в можливість й перспективи кожного студента, що для сучасної молоді є дуже актуальним. На наш погляд, першочерговими педагогічними умовами для творчої самореалізації майбутнього вчителя початкової школи є використання інноваційних технологій, зокрема технології індивідуально-творчого навчання; створення атмосфери творчості в навчальному процесі студентів; включення студентів у імпровізоване поле діяльності; включення студентів до творчої проектної діяльності; забезпечення взаємозв'язку ВНЗ із загальноосвітніми школами; посилення професійно-творчої спрямованості навчання; створення педагогічно спрямованого освітнього середовища.

Отже, професійна творча самореалізація студентів безпосередньо залежить від якості педагогічної освіти, від удосконалення системи психолого-педагогічних умов формування творчої індивідуальності майбутніх педагогів для початкової школи. Сприяння самореалізації майбутніх учителів підсилює їх віру у власні можливості й перспективи, що надзвичайно важливо для професійного становлення кожної особистості.

Список використаної літератури

1. Зязюн І. А. Освіта і вчитель в українському державотворенні / І. А. Зязюн // Освіта України. – 1998. – С. 6.
2. Личность: внутренний мир и самореализация: идеи, концепции, взгляды / сост. Ю. Н. Кулюткин, Г. С. Сухобская. – Санкт-Петербург, 1996. – 175 с.
3. Ржевська Н. Творчість як основна умова формування особистості майбутнього фахівця [Електронний ресурс] / Н. Ржевська. – Режим доступу: <http://ipto.kiev.ua/files/prxo/rxo3.pdf>.
4. Роменець В. А. Психологія творчості : навч. посіб. / В. А. Романець. – 2-ге вид., доп. – Київ : Либідь, 2001. – 288 с.
5. Сисоєва С. Основи педагогічної творчості: підручник / С. Сисоєва. – Київ : Міленіум, 2006. – 344 с.
6. Сухомлинський В. О. Сто порад вчителю / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5 т. – Київ : Радянська школа, 1976. – Т. 2. – 593 с.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2014.

Криволап Е. Ю. Специфика профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы к творческой самореализации в педагогической деятельности

В статье сделана попытка раскрыть сущность понятий “творческая самореализация”, “педагогическое творчество”; освещены педагогические, психологические взгляды на проблему; определены компоненты проверки готовности к творческой самореализации, доказана важность и необходимость формирования готовности к творческой самореализации будущего учителя начальных классов в профессиональной деятельности.

Ключевые слова: *будущий учитель начальной школы, личность, педагог, педагогическое творчество, саморазвитие, самореализация, творческая активность, творческая самореализация, творчество.*

Krivolap E. The Specificity of Professional Training of Future Primary School Teachers to Creative Self in Pedagogical Activity

The article makes an attempt to reveal the essence of the concept “creative self-realization”, “pedagogical creativity”; covers pedagogical, psychological views on the issue; determines the components of the preparedness testing for creative self-realization; proves the importance and the necessity of the preparedness formation for creative self-realization in the professional activity of the future primary school teacher.

Modern changes in the education system and significant transformation in the political, social, spiritual, and economic spheres of life require the personal rapid and constructive action for personal and professional self-improvement. The concept of creative teaching involves creative pedagogical activity of teachers and creative learning activities student in their interactions and relationships.

Pedagogical work is student-oriented educational interaction between teacher and student, which is caused by certain psycho-pedagogical conditions and provides further creative development of personality and level of creative activity of teachers. Promoting students ‘ self-realization is a kind of faith in the possibilities and perspectives of each student that today’s youth is very important.

The pedagogical conditions for creative self-realization of the future primary school teachers is the use of innovative technologies, in particular technologies individually-creative learning; creating an atmosphere of creativity in the educational process of students; inclusion of students in improvised field activities; enable students to creative design activity; the relationship with secondary schools; strengthening of professional and creative orientation of education; the creation of pedagogically directed learning environment

Key words: *future primary school teacher, personality, teacher, pedagogical creativity, self-development, self-realization, creative activity, creative self-realization, creativity.*